

ELITE ȘI SPIRITUALITATE ÎN BANATUL MEDIEVAL DIN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIV-LEA

*Ligia Boldea**

* Muzeul Banatului Montan, Reșița; lboldea.ist27@gmail.com

Abstract. The historiographical incursion that we have proposed for ourselves, was intended to be focused on the well defined prototype of a dignitary (earl and castellan) of the Angevine period, vector of the royal policy implemented in one of the counties from the Southern frontier of the Hungarian Kingdom. We consider that the political-administrative career of the *magister* Posa of Szer, as well as his family, offers an extremely suggestive model of the power mechanism which functions at the level of the medieval Banat of the 14th century. The documents betray a special cohesion of interests, but also a personal one between father and sons, which went to the point, that at the middle of the century, the switch in the county leadership between the *magister* Posa and his sons appeared as a natural passing on of the torch of the tasks supposed by the county administration from one generation to another. We consider that the particular case of the *magister* Posa de Szer and of his family is illustrative also for the way in which the function and the auxiliary *honour* intertwined with the accumulation of personal real estate goods, which has led to the formation of a remarkable family manor, spread out across most Banat counties. It is an interesting case study, revealing through the prism of the information that have survived the time, a pattern that has surely multiplied in an exponential way at the level of the whole kingdom. It is also, an interesting political fresco, lively, which intends to complete the ensemble of the complex realities of the medieval Banat from the 14th century with new data on the manor structures that have coagulated on the Southern borders of the Hungarian Kingdom, in the Banat plain counties.

Keywords: Banat, Angevine period, County Caraș, Posa of Szer, Religion, Catholicism.

Banatul medieval, ținut de frontieră, integrat gradual regalității maghiare începând cu secolele XI–XII, s-a racordat permanent la mecanismele politico-militare generate de angrenajul unei puteri statale care s-a situat ea însăși la fruntariile răsăritene ale unei creștinătăți latine ce își va îndreapta hotărât aspirațiile și acțiunile înspre Dunărea de Jos și spațiul balcanic începând cu secolul al XIII-lea. Regatul Ungariei s-a dovedit un instrument militar absolut necesar acestui tip de expansionism teritorial, dublat de unul spiritual, al prozelitismului catolic patronat de papalitate din dorința de restaurare a unității lumii creștine prin convertirea “schismaticilor” și creștinarea popoarelor încă păgâne.

Noua dinastie angevină, instalată pe tronul regatului la începutul veacului al XIV-lea, a fost puternic sprijinită de papalitatea, care ambiționa să facă din regatul Ungariei un vârful de lance al prozelitismului catolic, îndreptat nu atât împotriva Isla-

mului, care abia începea să se contureze în secolul XIV ca putere politică în sud-estul Europei, ci împotriva lumii ortodoxe, “schismatice” în accepțiunea occidentală, care refuza de secole să se lase atrasă în sfera de influență a Romei. Conflictul, agravat în secolul al XIV-lea, între spațiul românesc (în căutarea entității sale statale) și regalitatea maghiară cu veleități expansioniste la sud și est de Carpați, se va răsfrânge în mod direct asupra teritoriilor românești înglobate în regat, în special asupra eliteilor formate din cnezii și voievozii români. De aceea, în logica noii stăpâniri, asemenea elite, nemaghiare și necatolice, atrase cu siguranță de exemplul de răzvrătire al elitelor românești de dincolo de munți, nu puteau constitui decât o amenințare a procesului de centralizare intenționat de regii angevini și al celui de catolicizare a “schismaticilor” urmărit de papalitate. Urmarea s-a constituit în cele două diplome emise de regele Ludovic I (1342–1382) în 1351 și 1366, Ludovic I fiind, fără îndoială, campionul prozelitismului catolic și al normelor de drept feudal occidental în această parte a Europei. Măsurile trebuiau să asigure, în această parte a regatului, o nouă situație legală, condiționând stăpânirea asupra pământului și nobilitatea de fidelitatea față de rege din punct de vedere politic și confesional¹.

Ce reprezenta și cum s-a manifestat însă “adevărata” credință în epocă angevină? Ca o contrapondere, propunem un model evolutiv, cel al nobilului catolic, prins în angrenajul mecanismului de exercitare a puterii politice la nivelul unuia din comitatele bănățene – cel al Carașului –, ca o prelungire a factorului de decizie regal prin intermediul funcțiilor deținute. Este un cu totul alt fel de “portret” identitar, o grefă politică suprapusă unui mediu preponderent românesc, cu tradițiile și cutumele sale, care acum trebuie să se racordeze la noul tip de societate propus de dinastia angevină de factură occidentală. Cazul în speță, cel al magistrului Posa de Szer, are însemnătatea sa deoarece vorbim despre un personaj care a deținut timp de 27 de ani importante demnități în Banat – comite de Timiș, Caraș și Cuvin și castelan al mai multor cetăți bănățene (Sebeș, Ilidia, *Ersomlyo*, Haram, Golubăț). Un cumul de putere dublat de faptul că cei cinci fii ai săi au fost angrenați și ei, dar într-o mai mică măsură, în administrația comitatului. Este un exemplu aproape singular în spațiul bănățean pentru întreg veacul al XIV-lea, grăitor în opinia noastră pentru ceea ce ideologia politică angevină a reușit să implementeze în zonele sensibile de la fruntariile regatului cu scopul de a le securiza și cointeresa în demersurile sale politico-militare.

Potrivit datelor istorice, Posa, fiul lui *Iseph*, ar fi descins din vechea familie maghiară aristocratică de Bár-Kalán, originară din comitatul Esztergom², reprezentând ramura nobiliară Szeri și Szódi, conturată astfel în timp după numele a două din principalele stăpâniri familiale – *Zeer* din comitatul Csongrád și *Zeudy* (Frumușeni) din comitatul Arad. Ceea ce se poate spune cu certitudine este faptul că, la cumpăna secolelor XIII–XIV, magistrul Posa și familia s-au deplasat spre ținuturile bănățene din motive care ne scapă, în timp ce o altă ramură a familiei a rămas pe vechile sale

¹ Pop, 2011, p. 303; Achim, 2000, p. 149.

² Karácsonyi, 1900, p. 140; *Doc. Val.*, 1941, p. 97, nota 2; Rusu, 2005, p. 242; Popa-Gorjanu, 2007, p. 368.

stăpâniri din comitatul Csongrád. Din deceniul al treilea sfera acțiunilor sale s-a mutat înspre comitatul Timiș, pentru ca mai apoi să se stabilizeze în comitatul Caraș, unde va deține timp de aproape trei decenii cele mai importante demnități locale.

Din ceea ce am putut reconstitui pe baza informației documentare păstrate, în această perioadă, ce a acoperit aproape întreg veacul al XIV-lea, familia lui Posa de Szer a stăpânit peste 50 de moșii situate în 7 comitate, după cum urmează: în Caraș, acolo unde și-au exercitat principalele atribuții, familia a deținut și numărul cel mai mare de posesiuni – 21³. În comitatul Arad am putut identifica 13 posesiuni⁴ ele fiind centrate în jurul moșiei *Zeudy* (Frumușeni), de la care a derivat unul din patronimicele familiei – Szödi. În comitatul Timiș sunt amintite 7 stăpâniri⁵, localizate în zona cuprinsă între Deta și Lugoj. În afara Banatului documentele mai menționează 6 moșii păstrate în comitatul Csongrád⁶, dintre care stăpânirea de referință a fost cea asupra *oppidum*-ului *Zeer*, ce a dat și principalul patronimic al ramurii familiale a lui Posa – Széri; apoi, 5 moșii în comitatul Somogy⁷ și câte una în comitatele Zarand (*Barnolch*) și Valkó (*Balowd*).

Asupra apartenenței lor confesionale nu există niciun dubiu – familia lui Posa de Szer a aparținut bisericii apusene, “adevăratei” creștinătăți, fiind ajunsă într-un mediu dominat de “schismă”, la fruntariile dintre o regalitate catolică și spațiul ortodox de la sud de Dunăre și de Carpați, în permanent contact cu lumea ortodoxă. Se poate aprecia astăzi că întreg domeniul bănățean al familiei (extins pe parcursul secolelor XIV–XV în aproape toate comitatele bănățene de câmpie) a fost arondat, din punct de vedere ecleziastic, episcopiei de Cenad, una din cele mai vechi din Ungaria⁸. Potrivit informațiilor documentare pe care le deținem, în registrul dijmelor papale colectate de delegații papei din întreg regatul Ungariei între anii 1332–1337⁹ au fost consemnate, în cadrul acestei episcopii, opt parohii care s-au aflat în localități identificate de noi ca făcând parte la un moment dat din domeniul funciar al familiei lui Posa de Szer: Frumușeni (*Zeudy, Szödi*)¹⁰, Alioș (*Elleusmonustra, Ellesfalua*)¹¹ și

³ Majoritatea dintre ele sunt astăzi dispărute, fiind localizate, conform dicționarului lui Coriolan Suciu, în regiunile Deta și Oravița. Ele au fost: *Donath, Teleky, Medijes, Gwngudijghaza, Zanier, Dubya, Chatar, Warofalua, Byzterch, Nezebur, Kuke, Kuzak, Ooch, Week, Fark, Agiagos, Doborchan, Myneer* și *Mylos*. Lor li s-au adăugat și posesiunile Gătaia și Izvin aflate astăzi în județul Timiș. Vezi Suciu, 1967-1968, *passim*.

⁴ Frumușeni (*Zeudy*), *Ker, Aruky, Alioș (Ellenmonustra)*, Mândruloc (*Budurlaka*), *Byke, Noak, Gelyed, Tofaya*, Sâmbăteni (*Zombathel*), *Gyrolthaza, Kasa* și *Ewsy* localizate astăzi în apropiere de cursul Mureșului, în zona Arad – Lipova. A se vedea Suciu, 1967-1968.

⁵ *Gier (Gewr), Dolaț (Dowch), Petroman (Petre), Hodoș (Hudus), Wyoduor, Chud, Kyseud*.

⁶ *Leng, Aduryanmartir, Zeer, Gurch, Petrumonustura* și *Palmonostura*.

⁷ *Zeules, Keer, Lyulyahegh, Lyulia* și *Torue*.

⁸ Borovski, 1896, p. 12.

⁹ Bizerea, Bizerea, 1977, p. 18-19.

¹⁰ Așezarea a fost menționată, pentru prima dată, ca fiind în stăpânirea lui Posa de Szer încă din anul 1311 (*Fekete, Temesi bánság*, p. 71). A fost o parohie care a funcționat neîntrerupt până în a doua jumătate a secolului al XV-lea, când documentele menționează atât *castellum*-ul

*Aruky*¹² din arhidiaconatul Aradului; *Dolaț (Dowch)*, *Wyoduor*¹³ și *Petroman (Petre)*¹⁴ din arhidiaconatul Timișului, decanatul dintre Timiș și Bârzava; precum și *Hodoș*¹⁵ și *Izvin*¹⁶ din arhidiaconatul Sebeșului; reiterăm însă mențiunea că aceste date sunt strict dependente de ceea ce s-a păstrat din informația documentară până în acest moment.

Din punct de vedere teritorial-administrativ, activitatea magistrului Posa s-a desfășurat în cea mai mare parte în cadrul comitatului Caraș, comitat ce a fost dublat ca și structură ecleziastică de arhidiaconatul de Caraș care, alături de cel de Sebeș, au avut un număr foarte redus de parohii catolice, fiind constituite într-un spațiu predominant românesc ortodox. Cele zece parohii ale arhidiaconatului de Caraș au fost grupate mai ales în zona de câmpie a Bârzavei, la Denta și în centrele de putere locală de la Haram, Șemlacu Mare, Vârșeț, Carașova și Ilidia. Cât despre arhidiaconatul Sebeș, el a avut doar 7 parohii, fiind astfel cea mai modestă structură arhidiaconală din cadrul episcopiei Cenadului¹⁷. În acest mediu nobilimea catolică implantată de regalitatea maghiară s-a raliat, alături de ordinele călugărești, ofensivei catolice prozelite înspre mediul românesc intern și extern.

O reconstituire a formelor de manifestare spirituală este grevată drastic însă de inconsistența informației documentare. Se poate reface atât cât documentele lasă să transpară. Un atribut esențial al unui nobil catolic, posesor de stăpâniri patrimoniale, a fost acela de patronat asupra bisericilor de pe domeniile sale. În virtutea acestui drept, se consideră că nobilul a avut o relație bivalentă cu biserica, ce a constat atât în obligația de a se îngriji de ea, cât și din dreptul de a dispune de ea ca de un bun patrimonial, fără încălcarea legilor canonice¹⁸. Patronul oferea terenul de construcție, uneori ctitoria și întreținea el însuși, asigurând preotul și îl recomanda autorităților ecleziastice, iar lăcașul îl prevedea cu surse de venit. În schimb, el primea o strană la

cât și *oppidum*-ul de la Frumușeni, stăpânite până în 1471 de familia lui Posa de Szer (DL 17273). Vezi și Achim, 2005, p. 169-184.

¹¹ Prima mențiune documentară a stăpânirii magistrului Posa asupra Alioșului datează din 1326 (DL 91208).

¹² A fost, de asemenea, o parohie care a rezistat până în a doua jumătate a secolului al XV-lea, pomenită pentru prima oară în acte ca făcând parte din posesiunile magistrului Posa în anul 1326 (DL 40485).

¹³ Părți din cele două posesiuni au fost obținute de Blasiu, fiul lui Posa de Szer, în urma căsătoriei sale cu Clara, fiica lui Gall de Omor, în anul 1343 (*Temes*, 1896, p. 72).

¹⁴ Câteva documente din anul 1346 atestă faptul că așezarea făcea parte din patrimoniul familiei de Szer (Fekete, *Temesi bántóság*, p. 460, 461, 468).

¹⁵ Se presupune că familia de Szer a dobândit dreptul de stăpânire asupra acestei așezări în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, la sfârșitul căruia urmașii lui Posa construiesc aici un *castellum* (Koppány, 1999, 154). Castelul, târgul și domeniul Hodoșului s-au aflat în stăpânirea familiei până în 1471.

¹⁶ Așezarea este menționată în anii 1361-1363 ca fiind disputată de urmașii lui Posa cu o familie de boieri munteni donată în zonă (*Doc. Val.*, 1941, p. 166; Holban, 1962, p. 104).

¹⁷ Țeicu, 2007, p. 18-19.

¹⁸ Rusu, 1997, p. 55.

loc de cinste în biserică, era pomenit și i se făceau slujbe și chiar anumite prestații, altele decât cele efectuate de iobagi. Ctitorii, mai mult decât patronii oarecare, aveau drept deplin de proprietate asupra lăcașului de cult, care apare uneori cu ocazia unor tranzacții în inventarul bunurilor patrimoniale¹⁹.

În ceea ce privește familia magistrului Posa de Szer, din informațiile documentare păstrate ne este imposibil să stabilim în acest moment care din lăcașurile de cult aflate pe vastul ei domeniu au fost ctitorite din inițiativa familială. Am putea cel mult avansa opinia că, dată fiind atestarea timpurie, anterioară colectelor papale din 1332–1337, a parohiilor din Frumușeni (a cărei biserică de piatră avea hramul Sf. Martir Ștefan)²⁰, Alioș și *Aruky*, magistrul Posa și familia sa să fi avut o contribuție la ridicarea lor. Documentele semnaleză însă o serie de biserici de piatră în așezări aflate la un moment dat în componența patrimoniului funciar familial. Bunăoară, în 4 aprilie 1343²¹, Capitlul din Cenad certifică faptul că Blasiu, fiul lui Posa de Szer (*nobili Juveni magistro Blasio filio magistri Pousa de Zeer militi aule domini Regis*), și proaspăta sa soție, Clara, au primit ca donație din partea magistrului Ladislau, fiul lui Gall de Omor (fratele miresei), o serie de posesiuni în comitatele Timiș și Caraș, achiziționate de tatăl lor. Câteva dintre acestea aveau biserici de piatră, cum ar fi biserica închinată Sfintei Cruci din așezarea *Wyoduor*, biserica cu hramul Tuturor Sfinților din Gier (*Gewr*), ambele din comitatul Timiș, sau biserica înălțată în cinstea Sf. Iacob de pe posesiunea *Gwngudijghaza* din comitatul Caraș²². Același Blasiu, fiul lui Posa, avea să își reclame, în 8 august 1360 în fața adunării comitatului Caraș, dreptul asupra posesiunii *Geled* din comitatul Arad, pe care se afla și o mănăstire închinată Sfintei Fecioare²³. În 21 august 1362, un al fiu al lui Posa de Szer, Ștefan, în acel moment castelan de Mehadia, a luat în zălogire, pentru suma de 23 de florini, posesiunea nelocuită *Barnolch* din comitatul Zarand, pe care se afla și o biserică cu hramul Sf. Nicolae²⁴.

Menționam în rândurile anterioare că dreptul de patronat a conferit beneficiarilor și posibilitatea de a dispune de lăcașul religios ca de un bun patrimonial, fără a se încălca astfel legile canonice. În consecință, nobilii puteau să reclame dreptul ereditar de moștenire asupra bunurilor ecleziastice, după cum puteau să le și tranzacționeze prin zălogire sau vânzare-cumpărare. Câteva acte ce țin de istoricul

¹⁹ Drăgan, 2000, p. 185.

²⁰ Csánki, I, 1890, p. 765.

²¹ *Temes*, p. 72; Holban, 1957, p. 73-74; Achim, 2000, p. 15.

²² Din păcate, se pare că buna intenție a lui Ladislau de Omor a fost aparentă, căci patru ani mai târziu, în 6 octombrie 1347, Blasiu de Szer avea să reclame capitlului din Arad faptul că Ladislau a constrâns-o înainte de nuntă pe sora sa Clara să declare în fața capitlului din Cenad că îi cedează pe timp de 10 ani dreptul de stăpânire asupra posesiunii Gătaia (*Gatal*) din comitatul Caraș și asupra jumătății din posesiunea *Wyoduor* din comitatul Timiș. Drept pentru care magistrul Blasiu cere capitlului din Cenad să corecteze prejudiciul adus, interzicându-i lui Ladislau de Omor să ocupe moșiile respective.

²³ DL 91558.

²⁴ DL 91584.

familiei lui Posa de Szer sunt edificatoare în aceste sens. Astfel, din 19 mai 1339²⁵ datează un important act de donație al regelui Carol Robert către *multa laude dignis* Posa de Szer și fiii săi, prin care acestuia îi sunt dăruite toate posesiunile și părțile de posesiuni din comitatul Somogy ce au aparținut vărului său decedat Ioan, fiul lui *Poka*, precum și dreptul de patronat asupra mănăstirii ridicate *in honore beati Regis Ladislai ... in monte Lywlaheg* (unde se afla și mormântul vărului său); donația a avut la bază solicitarea magistrului Posa, care își reclama astfel dreptul ereditar de stăpânire după dispariția rudei sale fără urmași, și a fost motivată de serviciile deosebite pe care magistrul Posa și fiii săi le-au adus regalității în decursul anilor, în special în conflictele cu regele Serbiei. S-a dovedit însă că această donație nu a adus în timp beneficiile așteptate (sau poate că familia a solicitat-o de la bun început doar pentru a o valorifica prin tranzacționare), căci în 13 octombrie 1344²⁶, în prezența palatului Ungariei, magistrul Posa și fiii săi, reprezentați de Petru Himfy, au zălogit pentru suma de 100 de mărci toate posesiunile dobândite, inclusiv dreptul de patronat asupra respectivei mănăstiri, magistrului Pal, fiul lui Iwanka din *Vgal*, cu condiția că dacă nu vor putea să răscumpere zălogul până la începutul anului următor să piardă dreptul de stăpânire asupra acestora. Zălogirea a fost motivată de faptul că toate aceste stăpâniri, fiind foarte departe de reședința lor, nu au putut fi valorificate în beneficiul familiei. Un ultim act, datat în 1 martie 1345²⁷, stă mărturie asupra lipsei totale de interes a familiei pentru aceste bunuri obținute cu câțiva ani în urmă; prin acesta Capitlul din Alba Iulia a confirmat faptul că familia lui Posa de Szer nu s-a prezentat la termenul stabilit în fața sa pentru a-și răscumpăra moșiile din comitatul Somogy și dreptul de patronat, ceea ce a făcut ca toate acele bunuri să îi revină lui Iwanka de *Vgal* și fiilor săi.

Un alt aspect care poate interesa în contextul materialului de față este legat de faptul că principalele stăpâniri ale familiei din comitatul Arad, concentrate în jurul *oppidum*-ul Frumușeni (*Zeudy, Sceudi*), s-au aflat în vecinătatea sudică a cunoscutei mănăstiri Bizere²⁸, important lăcaș de cult catolic din nordul Banatului medieval. Această vecinătate deosebită cu siguranță că a conferit familiei sprijin spiritual, loc de meditație, rugăciune sau reculegere. Istoricul Adrian Andrei Rusu avansa cu temei opinia potrivit căreia magistrul Posa ar fi putut profita la începutul secolului al XIV-lea de problemele regionale și locale determinate de conflictele regelui cu episcopia Cenadului, de vacanța postului de abate al mănăstirii Bizere sau de lipsa călugărilor din acest lăcaș de cult pentru a uzurpa o parte a vechilor bunuri ale mănăstirii²⁹, punându-și astfel bazele viitorului său patrimoniu funciar bănățean.

²⁵ *Krassó*, IV, p. 380.

²⁶ DL 100017.

²⁷ DL 100020.

²⁸ Situată astăzi la 12 km de Arad și la 1,5 km de Frumușeni, pe malul stâng al Mureșului, abația, care avea hramul Sf. Fecioare Maria, a fost atestată documentar încă din anul 1183 ca lăcaș benedictin aflat sub patronaj regal (Rusu *et alii*, 2005, p. 161-162; Țeicu, 2007, p. 70-71).

²⁹ *Mănăstirea Bizere*, 2011, p. 130.

Dar, ceea ce documentele lasă să transpară sunt mai degrabă aspectele materiale ale vecinătății dintre o proprietate nobiliară laică și una ecleziastică, Biserica manifestându-se de altfel în întreaga sa istorie și ca o administratoare extrem de tenace a bunurilor sale lumești. Parcimonia documentelor ne oferă doar câteva repere asupra relațiilor care s-au stabilit în timp între familia magistrului Posa (un demnitar de marcă al comitatului Caraș) și clerul mănăstirii Bizere, relații pe care le bănuim a fi fost în general de bună vecinătate dat fiind prestigiul spiritual al lăcașului monahal. În 1321, de pildă, magistrul Posa de Szer se judecă alături de abatele Iacob al mănăstirii Bizere cu Paul Dorman și cu Andrei, fiul lui Grigore pentru o parte a moșiei Firiteaz (*Feyeryghaz*) din comitatul Arad³⁰. Din ordinul regelui s-a ajuns până la solicitarea jurămintelor în fața scaunului de judecată, însă, cu o zi înainte de prestarea acestora, cele două părți ajung la o înțelegere, pământul în cauză urmând să fie împărțit în două părți, una sub jurisdicția mănăstirii Bizere, cealaltă sub stăpânirea lui Paul și Andrei. De fapt, înțelegerea lasă să se deducă faptul că magistrul Posa a acționat în cadrul acestui litigiu mai degrabă în calitate de reprezentant al abatelui Iacob decât ca parte direct interesată. Un alt document, din 15 noiembrie 1346³¹, prezintă o latură interesantă și oarecum emoționantă a legăturilor profunde dintre membrii familiei de Szer: avându-i ca martori pe abatele Briciu al mănăstirii Bizere, pe unul din călugării acesteia și pe mai mulți nobili adunați pe moșia Frumușeni, doamna Margareta, fiica răposatului Paul de Szer (frate al magistrului Posa), a mărturisit faptul că atunci când a ajuns la vârsta potrivită pentru a intra în posesia moștenirii tatălui său, unchiul său Posa și fiii acestuia i-au dat soțului ei, magistrul Chukud, vicecastelan de Hațeg, daruri matrimoniale foarte generoase, drept pentru care nobila doamnă îi scutește de obligația de a-i mai da și *quarta puellaris* convenită potrivit obiceiului vremii.

Nu întotdeauna însă relațiile s-au dovedit atât de cordiale, problemele de ordin funciar putând interveni oricând între domenii cu hotarele învecinate. Dovadă stă un îndelungat proces desfășurat pe parcursul anului 1341³² între magistrul Posa și abatele Mihail al mănăstirii Bizere, litigiu care a presupus atât citarea părților în fața capitolului din Arad, cât și interogarea iobagilor de pe domeniul Frumușeni. Nu considerăm că ar fi impropriu să avansăm opinia că aceste relații de vecinătate au fost influențate și de persoana care s-a aflat în fruntea abației Bizere, după cum se poate deduce și din documentele păstrate.

O relație tensionată s-a creat la un moment dat și între familia magistrului Posa și abatele conventului Zala în ceea ce privește anumite posesiuni familiale din comitatul Csongrád, două acte, din 25 martie 1360³³ și 21 octombrie 1365³⁴, emise

³⁰ Fekete, *Temesi bászág*, p. 98, 99. Moșia, situată la sud de complexul domeniilor Bizere și Frumușeni, va apărea în deceniul următor pe lista dijmelor papale ca parohia *Alba ecclesia* având hramul Sf. Fecioare (*Beate Virginis*) (vezi Csánki, I, 1890, p. 770).

³¹ DL 91374; Popa-Gorjanu, 2007, p. 368.

³² DL 91315 și DL 91321.

³³ DL 91546.

³⁴ DL 91717.

de capitlurile din Buda și Arad, conținând întâmpinări venite din partea fiilor lui Posa de Szer prin care aceștia au cerut să le fie interzis abatelui Petru și conventului de Zala să ocupe posesiunile lor *Aduryanmartir* și *Gurch* din comitatul Csongrád. Se poate presupune că superiorul conventului din Zala a încercat să profite de faptul că familia nobiliară a rezidat mai ales în comitatele Caraș și Arad pentru a-i uzurpa unele stăpâniri de care nu se putea ocupa mai îndeaproape.

Pentru a concluziona, introspecția de față, departe de a fi completă, dependentă fiind de o informație documentară în mod obiectiv lacunară, a încercat să configureze profilul unei familii nobile din prima jumătate a veacului al XIV-lea din perspectiva aspectelor ce țin de apartenența sa confesională și a formelor de manifestare a devoțiunii față de Biserica de rit apusean căreia i s-a circumscris. Într-o vreme în care la frontiera sudică a regatului maghiar raporturile dintre catolicism și ortodoxie au îmbrăcat forme tot mai conflictuale, în interiorul regatului noua dinastie angevină a început să desfășoare, susținută fiind de papalitate și de ordinele monahale, un prozelitism ofensiv în rândurile “schismaticilor” români sau slavi, care a avut în timp ca rezultat fie catolicizarea unei părți a populației ortodoxe (în special a elitelor sale), fie marginalizarea celor care au continuat să fie fideli credinței creștine răsăritene. În Banatul medieval, condiționarea dreptului de stăpânire asupra patrimoniului funciar familial de apartenența la catolicism a determinat opțiuni radicale ale cnezilor nobili români din zona înaltă a districtelor românești privilegiate, integrate administrativ banatului de Severin, astfel încât pe parcursul secolului al XV-lea cea mai mare parte a acestora au îmbrățișat, cu mai mare sau mai mică convingere, creștinismul de rit occidental. Din punct de vedere al informației documentare, s-au păstrat extrem de puține mărturii care să ne dea posibilitatea de a analiza impactul catolicismului asupra acestor elite sau formele de manifestare religioasă a acestora. În comitatele de câmpie însă pătrunderea mai accentuată a alogeniilor și constituirea unor mari domenii regale, nobiliare sau ecleziastice a determinat o extindere a mediului catolic, căruia i se circumscrive și familia magistrului Posa de Szer, împosionată în comitatele bănățene de câmpie în prima jumătate a secolului al XIV-lea de către regii Angevini, o grefă socială și administrativă implantată în spațiul bănățean pentru a transpune în practică noua politică reformatoare a acestora. Prea puține mărturii concrete pot contribui la creionarea profilului spiritual al unei familii de nobili catolici din această perioadă. Evidentă este devoțiunea față de Biserică și cler, prin ctitorirea sau patronarea lăcașurilor de cult de pe întinsul lor domeniu, lăcașuri care deserveau atât pietatea familială, cât și nevoile comunităților umane în mijlocul cărora au fost ridicate. Cu siguranță că numărul bisericilor de pe domeniul familiei de Szer trebuie să fi fost mai mare decât ceea ce a reieșit din documentele păstrate. Or, toate aceste lăcașuri au fost susținute material de membri familiei, atât în ceea ce privește întreținerea clerului cât și a construcției propriu-zise. Legăturile aparte dintre familia magistrului Posa de Szer și abații mănăstirii Bizere, aflată în imediata apropiere a domeniului lor de la Frumușeni, constituie un alt aspect al raporturilor mai mult personale și mai puțin instituționale dintre o familie de demnitari ai comitatului Caraș și o instituție ecleziastică de referință în zonă. Cum însă caracterul practic, pragmatic al documentelor de epocă lasă prea puțin loc interpre-

tărilor de natură spirituală, elementele de analiză pe care ne-am putut baza cercetarea de față sunt extrem de limitate. Rezultă totuși profilul unor nobili catolici din comitatele bănățene de câmpie devotați regalității și Bisericii aparținătoare, un model evolutiv ce poate fi contrapus celui oferit de elita românească bănățeană din zonele montane și piemontane ale Banatului.

BIBLIOGRAFIE

- Achim, 2000 Achim, Viorel, **Banatul în evul mediu. Studii**, Ed. Albatros, București, 2000, 176 pg., ISBN 978-973-24-0755-4.
- Achim, 2005 Achim, Viorel, *Disputa pentru decimele din „Terra christianorum” din cuprinsul episcopiei de Cenad (1468-1469)*, În: *Revista istorică*, Serie Nouă, XVI, nr. 1-2, 2005, p. 169-184.
- Bizerea, Bizerea, Marius; Bizerea, Flavius, *Așezările din Banat consemnate în registrele dijmelor papale din anii 1332-1337*, În: *Studii de istorie a Banatului*, V, 1978, p. 17-23.
- Borovski, 1896 Borovski, Samu, **Csanád vármegye története 1715-ig.**, Első Kötet, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1896, 500 pg.
- Csánki, 1890 Csánki, Dezső, **Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában**, I kötet, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1890, 788 pg.
- DL Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai levéltár.
- Doc. Val. Lukinich, Emerico; Gáldi, Ladislao; Fekete Nagy, Antonius; Makkai, Ladislaus (eds), **Documentam historiam Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400 p. Christum**, Etudes sur l'Europe Centre-Orientale / Ostmitteleuropäische Bibliothek, N° 29, Budapest, 1941, VII + 638 pg.
- Drăgan, 2000 Drăgan, Ioan, **Nobilimea românească din Transilvania (1440-1514)**, Ed. Enciclopedică, București, 2000, 467 pg., ISBN 973-45-0336-7.
- Fekete, Temesi Fekete Nagy, Antal, **Temesi bánság oklevéltára 1307-1340**, Magyar Országos Levéltár, P. 1732 (ms).
- Holban, 1957 Holban, Maria, *Mărturii asupra rolului cnezilor de pe marile domenii din Banat în a doua jumătate a secolului al XIV-lea*, În: *Studii și materiale de istorie medie*, II, 1957, p. 407-420.
- Holban, 1962 Holban, Maria, *Deposedări și judecăți în Banat pe vremea Angevinilor și ilustrarea lor prin procesul Voya (1361-1378)*, În: *Studii și materiale de istorie medie*, V, 1962, p. 57-128.
- Karácsonyi, 1900 Karácsonyi, János, **A magyar nemzetség a XIV. század közepéig**, Első Kötet, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1900, X + 464 pg.
- Koppány, 1999 Koppány, Tibor, **A középkori magyarország Kastélyai**, Művészettörténeti Füzetek, 26, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1999, 301 pg., ISBN 9630576945.
- Krassó Pesty, Frigyes, **Krassó vármegye története**, Krassó-Szőrény Vármegye Közönsége, Harmadik–Negyedik Kötet.: (*Oklevéltár*), Budapest, Athenaeum R. Társ. Könyvnyomdája, 1882–1883, 514 + 384 pg.

- Mănăstirea Bizere, 2011 Rusu, Adrian Andrei; Burnichioiu, Ileana (eds), *Mănăstirea Bizere*, vol. I, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2011, 186 pg., ISBN 978-606-543-227-7.
- Pop, 2011 Pop, Ioan-Aurel, "*Din mâinile valahilor schismatici ...*". *România și puterea în Regatul Ungariei medievale (secolele XIII-XIV)*, Ed. Litera, București, 2011, 380 pg., ISBN 978-606-600-112-0.
- Popa-Gorjanu, 2007 Popa-Gorjanu, Cosmin, *Despre „familiares” și „familiaritas” în cazul familiei Himfi*, În: *Apulum*, XLIV, 2007, p. 363-382.
- Rusu, 1997 Rusu, Adrian Andrei, *Ctitori și biserici din țara Hațegului până la 1700*, Ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1997, 386 pg., ISBN 973-97339-7-2.
- Rusu, 2005 Rusu, Adrian Andrei, *Castelarea carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII-XIV)*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2005, 653 pg. + [1] CD, ISBN 973-7867-27-0.
- Rusu et alii, 2005 Rusu, Adrian Andrei; Hurezean, George Pascu; Mărginean, Florin; Burnichioiu, Ileana; Köpeczny, Suzana, *Frumușeni*, În: Angelescu, Mircea Victor; Vasilescu, Florela (eds); Bem, Carmen; Nicolae, Irina (red.) [*et alii*], *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2005*, [prezentată la] a XL-a ediție a Sesiunii Anuale de Rapoarte Arheologice, Constanța 31 mai–3 iunie 2006, Ministerul Culturii și Cultelor, Comisia Națională de Arheologie, Direcția Generală Patrimoniu Cultural Național, Compartimentul Arheologie, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, ciMeC - Institutul de Memorie Culturală, 2006, 546 p., ISBN 973-7930-07-X; p. 161-162.
- Suciu, 1967-1968 Suciu, Coriolan, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, Vol. I-II, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967–1968, 434 + 444 pg.
- Temes 1896 Ortway, Tivadar, *Temes vármegye és Temesvár város története. A legregibb időktől a jelenkorig*, Pesty Frigyes irodalmi hagyatékának felhasználásával, Hiadja a M.[agyar] Tud.[ományos] Akadémia anyagi támogatásával Temes vármegye és Temesvár város Közönsége, IV. Kötet, Első könyv: *Oklevelek Temesvármegye és Temesvár történetéhez*, Másolta és gyűjtötte Pesty Frigyes. Sajtó alá rendezte Ortway Tivadar, Budapest, 1896, XXXIV + [2] + 640 pg.
- Țeicu, 2007 Țeicu, Dumitru, *Geografia ecleziastică a Banatului medieval*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007, 264 pg., ISBN 9736106063.